

Om *Flatland* (1884) och *Flatland* (2007)

Jakob Lien

År 1884 kunde man i de engelska bokhandlarna finna en tunn liten bok med titeln *Flatland: A Romance of Many Dimensions* publicerad under pseudonymen "A. Square". Boken som till en början inte rönt ett särskilt stort intresse visade sig snart vara skriven av den vid tiden välkände brittiske humanisten, samhällsdebattören och teologen Edwin A. Abbott och när upplagan sköt i höjden började snart författarens verkliga namn att dyka upp inom parentes på omslaget.

Denna mycket märkliga roman utspelar sig i en fullständigt platt värld bestående av endast två dimensioner, befolkad av geometriska figurer – streck, trianglar och kvadrater o.s.v. Männena i boken är porträtterade som flerhörningar, där trianglarna utgör arbetarklassen och invånare med fyra hörn eller fler tillhör någon av de högre samhällsklasserna. Desto fler hörn desto högre samhällsklass, där cirkeln anses utgöra den "fulländade formen". Det visar sig dock snart att det vardagliga livet i denna tvådimensionella värld medför en hel del praktiskt bekymmer, för invånarna i Flatland ter sig nämligen alla individer som plat-

ta streck, som en liten förtjockning i en annars konstant horisontell linje utan något upp och ned. Utan tillträde till en tredje dimension framstår även trianglar och kvadrater som streck, vilket medför att det är först när man är helt nära en annan invånare och med känseln kan avgöra den andres former som man kan avgöra vem det är man har framför sig och till vilken samhällsklass denne tillhör. Kvinnorna i boken utgörs av raka linjer och tvingas utstöta ett speciellt ljud när de rör sig eftersom det förkommit incidenter, medvetna eller olyckshändelser, när manliga invånare stuckits ihjäl då de utifrån sin horisontala synvinkel misstagit kvinnan för att utgöra en punkt och gått rakt in i henne och fått ett dödligt sticksår.

Efterhand förstår man att handlingen återges av ett berättarjag, en kvadrat (A Square) ur "lågadeln" som besökt den tredje dimensionen, Rumsland (Spaceland). Berättaren har sett Flatland från den tredje dimensionen och blandat annat upptäckt att världens alla låsta och igenbommade utrymmen därmed kan stjälas uppifrån (eftersom man utgår från två dimensioner i Flatland har man inga tak på husen). Men kungen i Flatland vägrar att ta till sig av den nya kunskapen. Att något skulle kunna existera utanför två dimensioner är såväl teoretiskt som praktiskt omöjligt, resonerar han. När kvadraten sedan predikar sina nyvunna insikter för invånarna leder det till att många av dem som anammar de nya idéerna fångas eller avrättas för heresi mot den härskande sanningen.

Efter det kommer kvadraten i en dröm att upptäcka två andra världar: Linjeland (Lineland), en värld bestående av en dimension där invånarna lever på en linje och därmed är låsta till en fast position utan möjlighet att röra sig förbi varandra. Det enda sättet att kommunicera är genom rop. Slutligen kommer han till Punktland (Pointland) som endast består av en punkt bebodd av en kung som inte kan röra sig i någon riktning. När Punktlands enda invånare hör berättarrösten ropa till honom tror han att det är sin egen röst han hör, eftersom han enligt ett slags solipsistisk tradition inte kan föreställa sig att det existera någon annan än han själv.

Idag betraktas *Flatland* som en kultklassiker och har beskri-

vits både som matematisk science fiction, samhällssatir och idéroman med ett ben i naturvetenskap och ett ben i filosofi och humaniora. Den har lästs som en skarp satir av det viktorianska samhällets hierarkiska samhällsstruktur och som ett viktigt inlägg i kvinnokampen i förra sekelskiftets England (Abbott var även rektor på en skola i Marylebone och argumenterade för flickors stärkta rätt till utbildning).

Numera är det nog inte i första hand de viktorianska referenserna som lockar nya läsare av boken, utan det nästintill banala tankeexperimentet med dimensioner. Mot slutet av *Flatland*, när berättarens sinnen väl öppnats upp mot andra dimensioner, väcks tanken på en fjärde dimension, även om det aldrig blir riktigt klart vad denna fjärde dimension är för något. Något som skulle komma att återaktualiseras bara tjugo år senare när Albert Einsteins speciella relativitetsteori lanserades och tanken på en ”rumtid”, där rummets tre dimensioner + tid kombineras i ett kontinuum, på allvar introducerades.

Men bokens experiment med dimensioner pekar även i en annan riktning, mot den materiella situationen som utgörs av själva boken och det faktum att skriften alltid framträder i ett tvådimensionellt rum som inte har någon motsvarighet i talet – helt enkelt vad den vad den tyske mediefilosofen Sybille Krämer omnämner som *notationel ikonicitet* i den essä som översatts till danska i det här numret av Sensorium Journal.

Just denna skriftens visuella aspekter har den kanadensiska poeten och författaren Derek Beaulieu tagit fasta på i sin kongeniala transponering av Edwin A. Abbotts *Flatland* från 2007, där han genom en konceptuell operation reducerar textsidans handling till ett tvådimensionellt plan. Med inspiration i såväl den konkreta poesin som modern litteraturteori om en icke-signifierande poesi har Beaulieu arbetat fram en översättningsprincip där textens bokstäver successivt ersatts med linjer. Genom att identifiera den första förekomsten av en unik bokstav på den första raden på varje boksida och sedan radera de övriga skapas en utgångspunkt för det vidare arbetet. Från varje identifierad unik bokstav dras sedan en linje från dess förekomst på första

raden till dess första förekomst på efterföljande rad, o.s.v., tills ett textblock tar slut. Sedan börjar processen om igen med nästa identifierat unika bokstav.

”The result is a new kind of flatness”, skriver Kenneth Goldsmith i en essä om *Flatland*, ”[...] a depthless fiction, one where image and narrative is reduced to line and shadow.” Läsningen av Beaulieus *Flatland* förvandlas till ett slags ett deltagande helt på skriftens eller inskriptionens egna villkor. Läsoplevelsen blir efterhand allt mer ansträngande och sensorisk på samma gång, linjerna börjar flimra framför ögonen och plötsligt märker man hur man sträcker fram handen för att följa linjernas rörelse över boksidan i ett tafatt försök att återskapa den mening som den tvådimensionella ytan framför oss inte längre bär på. Det är ovant, frustrerande och lockande på samma gång. Sybille Krämer skriver att: ”[...] skriftens laboratorium kan frigøre kognitive og æstetiske processer og erfaringer, for hvilke der ikke eksisterer nogen modeller eller prototyper i hverken det rene sprogs eller den rene ikonicitets sfærer.” Beaulieus *Flatland*, som löper likt ett seismografiskt EKG över boksidan, är ett perfekt exempel på Krämers skriftlaboratorium.